

Аналіз комплексу методологічних проблем свідчить про необхідність реорганізації з подальшою реструктуризацією та модернізацією всіх складових державної інформаційної політики на засадах системного поєднання інформаційної аксіології, інформаційної гносеології та інформаційної методології.

В теоретичному плані концептуальні підходи щодо вироблення засад інформаційної політики здебільшого позбавлені аксіологічної складової, а її наявність якщо і присутня, то ніяким чином не корелює з отриманими науковими результатами. Філософія лібералізму у поєднанні з неокантіанською традицією не дають повного уявлення про феномен інформаційної політики, оскільки відірваність кантіанської етики і рівень небезпек від епохальності лібералізму та розвитку ідей формування глобального інформаційного суспільства, що почасти загрожує інституціональній складовій, в цілому не дають адекватного уявлення про зміст сучасних процесів, що відбуваються в інформаційній сфері.

Однією з важливих умов виходу з цієї кризи, на нашу, є звернення наукової уваги на теоретичні питання формування методології інформаційної політики, всередині якої доцільно розглядати такі компоненти, як: аксіологія, праксеологія, гносеологія, онтологія та епістемологія.

Вважаємо, що інформаційна аксіологія може скласти принаймні зрозумілий алгоритм усвідомлення зв'язку між тими чи іншими явищами оточуючої дійсності.

Інформаційне право потребує якнайскорішого звільнення від методологічної гегемонії адміністративного права, оскільки однобічність та обмеженість методології адміністративного права вже показали свою неспроможність пояснити й описати процеси, що відбуваються у сфері інформаційних відносин, а нова методологія ще не може стати парадигмальною та сприйнятою науковцями інформаційниками.

О. В. Тарасов,

доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ЗМІНА ПАРАДИГМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА: ВІД ЗАКРИТОГО ЕТАТИЗМУ ДО ВІДКРИТОЇ БАГАТОМАНІТНОСТІ

За останні півстоліття наука та практика міжнародного права (далі – МП) зазнали таких фундаментальних трансформацій, що є всі підстави говорити про зміну цілої парадигми МП. Ще в середині ХХ ст. продовжувала переважати класична концепція «держава – єдиний можливий суб'єкт МП». Свій початок

вона бере з Вестфальського миру 1648 р., коли на зміну пірамідальній (ієрархічній) системі на чолі з Папою та Імператором Римської імперії германської нації прийшла координаційна система міжнародних відносин між європейськими суверенами. Саме монархи вважалися суб'єктами МП. Після Американської та Французької революцій було проголошено гасло щодо переходу суверенітету від монарха до народу (нації), що формально-юридично означало визнання суверенітету саме за державою як суб'єктом МП. Доктринальне закріплення строгого етатизму отримав у працях класиків МП – Лейбніца, Ваттеля, Ліста, Оппенгейма та ін. Наявність інших, ніж держава, суб'єктів МП просто ігнорувалося. Міжнародна правосуб'єктність Папи Римського у період бездержавності 1870 – 1929 рр., міжнародно-правовий статус Суверенного Мальтійського ордену після наполеонівських війн, а також міжнародно-правове положення міжурядових організацій до середини ХХ ст. так і не знайшло свого пояснення у класичній доктрині МП. Навіть утворення після Першої світової війни Ліги Націй, яка безумовно володіла міжнародними правами та несла міжнародні обов'язки (включно з правом застосування міжнародно-правових санкцій проти держав-правопорушників), не вплинуло на строго етатистське розуміння МП.

Парадокс ситуації середини ХХ ст. полягав у тому, що на практиці вже існувало настільки багато незаперечних суб'єктів МП, які не були державами, що від них вже неможливо було просто відмахнутися як від випадкової «ненормальності». Так, Міжнародний військовий трибунал у Нюрнберзі 1 жовтня 1946 р. визнав фізичних осіб винними у скоєнні міжнародних злочинів згідно норм МП. 10 грудня 1948 р. Генеральна Асамблея ООН у ст.6 Загальної декларації прав людини чітко вказала: «Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності». Міжнародний Суд ООН у Консультативному висновку від 11 квітня 1949 р. щодо відшкодування збитків, понесених на службі ООН, визнає міжнародну правосуб'єктність ООН. Це призводить до поступового доктринального визнання міжнародної правосуб'єктності в цілому міжурядових організацій. Розпад колоніальної системи призводить до визнання у якості суб'єктів МП різноманітних національно-визвольних організацій та протодержав. Починає формуватися міжнародне право прав людини, включно з регіональними судовими органами щодо захисту прав людини.

Однак етатизм, пом'якшений соціологічним підходом, пристосовується до цієї ситуації, проголосивши, що всі інші суб'єкти МП стають такими лише з дозволу держав. Тобто, стара феодальна концепція октроїруваних (дарованих сувереном) прав набуває поширення у другій половині ХХ ст. Як держави наділяють кого-небудь міжнародними правами, так вони можуть і позбавити цих прав. Навіть прав людини. Цей підхід досі поширений на пострадянському просторі. Теоретико-методологічна боротьба з антропологічним нігілізмом у доктрині є нагальною потребою вітчизняної науки МП.

Позитивним моментом «пом'якшеного» етатизму є вимушене визнання міжнародної правосуб'єктності деяких, але далеко не всіх, реальних суб'єктів МП. Міжнародно-правова система перестала розглядатися як виключно між-державна замкнена система, доступ до якої інших учасників міжнародних відносин суворо заборонений. Іноді навіть визнається «обмежений», «частковий», «нетрадиційний» міжнародно-правовий статус людини. У порівнянні з класичним етатизмом це, безумовно, прогрес.

Однак життя міжнародного співтовариства набуло на рубежі ХХ – ХХІ століть такого прискорення, що за ним не поспіває рівень міжнародно-правового регулювання. Достатньо вказати як на негативні, так і позитивні наслідки глобалізації. Сьогодні учасниками міжнародно-правових відносин є настільки широке коло соціальних акторів, що цілком справедливо у доктрині відзначається відкритий характер міжнародно-правової системи з принципово плюралістичним складом суб'єктів МП. У МП немає і ніколи не існувало заборони володіти міжнародною правосуб'єктністю для будь-якого учасника міжнародних відносин. Можливі дискусії щодо міжнародно-правового статусу того чи іншого суб'єкта МП, але не сама постановка питання щодо міжнародної правосуб'єктності.

Так, поряд з державою як традиційним (оригінальним) суб'єктом МП та міжурядовими організаціями, у статутах яких прямо вказується на їх міжнародну правосуб'єктність, учасниками міжнародно-правових відносин можуть виступати комплементарні (додаткові, факультативні, неоригінальні) суб'єкти МП – субнаціональні територіальні одиниці (суб'єкти федерацій, автономії, адміністративно-територіальні одиниці), неурядові організації, комерційні підприємства та ін. У кожного з них є свій особливий міжнародно-правовий статус, який необхідний для нормального функціонування всієї міжнародно-правової системи. Цей статус не є «обмеженим», «частковим», «другорядним» чи якимось «ненормальним» для МП. Він такий, який є. Його можливо вдосконалювати, приводити у відповідність до сучасних міжнародних відносин, але не слід брати міжнародно-правовий статус держав як єдино можливий «еталон» для всіх суб'єктів МП.

Особливо це стосується міжнародної правосуб'єктності людини. Визнати міжнародно-правову «другорядність» фізичної особи тому, що людина не має суверенітету, території та населення – це мабуть найвища стадія юридичної схоластики, до якої дійшов етатизм. Більш того, самі держави розглядаються як якісь «позалюдські» утворення, що діють самостійно від людей. Проста ідея, що саме людина є першоджерелом права, що саме фізичні особи утворюють всі інші суб'єкти будь-якого права, у тому числі МП, недосяжна для етатиста в силу догматичних теоретико-методологічних підходів. Тому поступо-

во етатистський підхід на протязі другої половини ХХ ст. втрачав свою актуальність та адекватність.

Сучасна доктрина МП знаходиться у пошуку нових теоретичних, методологічних і аксіологічних концепцій, здатних розв'язати наукові та практичні задачі юриспруденції в умовах глобалізації. Вже не викликає сумніву втрата етатизмом своєї провідної ролі серед наукового співтовариства. В той же час контури нової парадигми починають проявлятися як окремі елементи чи сегменти нового знання, яке потребує своєї подальшої системної розробки, аналізу та синтезу.

На нашу думку, нова парадигма МП включає в себе наступні положення. МП є відкритою, загальнодемократичною правовою системою з принципово плюралістичним колом своїх суб'єктів. Будь-який учасник міжнародних відносин не виключається апіорі з переліку носіїв міжнародної правосуб'єктності. Першоджерелом правосуб'єктності у будь-якій правовій системі завжди виступає людина. Без людини право існувати не може в принципі. Без державних службовців держава є пустопорожньою оболонкою. Без корпоративних службовців юридична особа є правовий нуль. Тому фізична особа є обов'язковим суб'єктом всіх правових систем. Заперечення міжнародної правосуб'єктності індивіда означає перетворення людини з суб'єкта на об'єкт права, тобто концептуальне обґрунтування можливості легітимного знищення представників людської раси за будь-якими національними, етнічними, політичними, ідеологічними, економічними чи іншими ознаками. Тому правознавство ХХІ ст. повинно чітко сформулювати правову аксіому, яка забороняє позбавляти людину правосуб'єктності у будь-якій правовій системі. Саме фізичні особи виступають засновниками юридичних осіб та утворюють держави як суверенні особи. Тільки завдяки фізичним особам всі інші колективні суб'єкти права можуть існувати і діяти. Заснування державами міжурядових організацій ні в якому разі не виключає, а навпаки передбачає міжнародно-правову діяльність фізичних осіб як міжнародних службовців. Без фізичних осіб міжурядові організації як міжнародні юридичні особи будуть просто недієздатними утвореннями.

Наявність різноманітних за своєю соціальною природою суб'єктів МП є проявом яскравої багатоманітності людства та демократичності міжнародно-правової системи. Саме ці характерні риси МП дозволяють йому постійно пристосовуватися до складного соціального оточення, до глобальних політичних, економічних та соціокультурних перетворень, слугувати ефективним інструментом підтримання міжнародного миру та безпеки. Тому одним з найважливіших завдань сучасної доктрини МП є остаточне подолання залишків етатизму у вітчизняному правознавстві та участь у формулюванні нової парадигми МП разом з усією світовою науковою спільнотою.